

COLONIA IULIA CONCORDIA APAMEA SIKKELERİ

E. Bosch

II

KRONOLOJİ

İmperator portresi bulunmayan gurubtaki sikkelerin (No. 1-6) hepsi bir üslûptadır; şu halde aynı zamanda da darbedilmişlerdir. Sikke pulu düz ve ekseriya kalıptan biraz büyüktürler. Arka yüzü biraz konkavdır; ön yüzü ise (Hermes başı yahut Nike) konveksdir. Bununla beraber, bu belirtiler çok ehemmiyetsizdir. Kabartma gayet düz, arka yüzde keskin ve çıkıntılı, satıhtan dışarı çıkmış; ön yüzde biraz muhaddeptir. Aynı üslûp Caracalla' nın müşterek hükümdarlığı ve Geta'nın caesar'lığı zamanına ait bir kısım sikkelerde bulunmaktadır. Şu halde, bunlar III. asrın ilk 10 senesine vazedilmelidir.

Divus Iulius portresini havi olan sikkeler gurubu (No. 7-12) gösterdiği üslûba göre tek bir emisyonu ait olamaz; bilâkis birçok senelere taksim edilmelidir. Caesar başlarının tipi umûmiyetle 30-19 senelerine ait olan Augustus portresi 1 e yakın benzerlik göstermektedir. Buna mukabil, tip 2 ye göre vücûde getirilmiş olan Augustus başı No. 12, tahminen M.Ö. 19-11 yılları arasındaki zamana aittir (KM 20-21). Bundan dolayı bütün gurubu her halde bu yıllara vazetmek mecbûriyeti vardır. Bu tarihlemeyi Caesar başı üstünde bir yıldız bulunan No. 10 da te'yit ediyor¹ zira Roma sikkelerinin buna tetabuk eden sikke resmi M.Ö. 17. yılında

¹ Caesar'ın portresi (No. 10) Imhoof-Blumer JI 1 (1896) 11,2'ın zannettiği gibi sikke sanatkarının yanlışlık ve yahud de münâsip bir tasvir bulamamasından dolayı bir Augustus Portresinden alınmamıştır. Her halde Roma meskûkâtını taklît ettiğinden, zaten yıldızın husûsiyeti burada bir otantik tasvirin bahis mevzû'u olduğunı te'yit etmektedir. İhtimal ki, bu Romada *Venus Genetrix* mabesindeki Caesar heykelinden neş'et etmiştir (Heinen Klio 11,135).

meydana çıkmıştır. (M.S. I,73,141 ; 142, Lev 1.,13. CRE I. Lev. 2,19-20; 3,I.v. Bahrfeldt, *Röm. Goldmünzenprægung* Lev. 14. 15-16).

No. 13. Prokonsul'un ismi olan M. Granius Marcellus dolayısiyle M.Ö. 14. yılına tarihlenmektedir (KM 79).

Gaius zamanına ait (M. S. 37-41) imparatorun hemşireleri ve kardeşleriyle birlikte olan No. 15 ve 16 sikkeler ve 39 yılının I. teşrin ayından önce (KM 24) 38 yılının ortasından sonra ve Drusilla'nın ölümünü müteakip (KM 24) bir zamana vazedilmelidir. Zira, *Drusilla* daha o zaman *Diva* tesmiye ediliyordu.

No. 18. *Nero* (54-68), Portreden dolayı takriben 54-63 arasına vazedilmelidir (KM 25).

No. 22. *Traianus*: Ön yüzdeki sikke yazısının tamamlanmış şekli olan P M in doğruluğunda tam bir emniyet yoktur. Fakat imparatorun ilk Roma sikkelerinin örneğine nazaran (Strack, *Reichsprægung* I, 20 vdd.; Kat. No. 1-4) böyle olması pek muhtemeldir. Her kelimenin kısaltılmasına varıncaya kadar ismin ifâde şekli ve ünvanların her iki tarafa taksim edilmesi husûsu bütün inceliği ile Roma sikke darbı usûlünü taklid ettiğini gösteriyor. Bundan dolayı sikkeyi, bu vaziyetteki Roma sikkeleri gibi, İmparatorun hükümdarlığının başlangıcına koymak lâzımdır. C O S II. den dolayı hiç bir suretle 99. senesinden sonraya konulamaz.

No. 26. *Pius*, C O S III. den dolayı 145 den sonraya tarihlendirilir.

No. 29 ve 30. *Marcus Caesar*: Her iki sikke bir emisyonu aittir. Zira ön yüzlerin baskısı aynıdır. APOLLINI CLAR ve DIANA LUCIF tipler arasındaki tecânüsü isbât etmektedir. Ön yüzdeki yazı şu şekilde çözülebilir: M (arcus) AVRELIUS CAES (ar) AVG (usti) P (ii) F (ilius), ve Caesar'ın gençlik portresi tip I i göstermektedir (KM 38). Şu halde sikkeler 139-145 arasına aittirler.

No. 31-34. *Marcus*, Şerik-i Saltanat olarak: Bu sikkeler üzerinde Marcus, 146 I. Kânun ayında (KM 37) tevcih edilen *Imperium proconsulare extra urbem*'e tekabül edecek şekilde: *Imperator Caesar Antoninus* tesmiye edilmektedir. Portreler Tip 2 (KM 38) yi göstermekte olup, kısa hemen - hemen belirsiz bir sakal ve defne çelengi olmayan bir şekildedir. Bu portrelere göre sikkelerin darbı 146-160 arasındaki zamana isâbet etmektedir.²

² Buna göre Marcus, Antoninus adını deha tahta çıkmadan önce, ihti-

No. 35. *Faustina II.* Portre tipi (2b, KM 36) nden dolayı 138 yılından sonraya tarihlenmektedir. Bizzat kendi hükümdarlık zamanına ait (171-180) Marcus sikkeleri mevcut olmadığından, zevcesinin bu sikkelerini de 161. den önceye koymak lâzımdır.

No. 36-42. *Commodus*: Portre tipi 4, yani 186 danberi ve 191 yılının sonunda ikinci isim değişikliğinden, önceye aittirler (KM 42). Portrelerden elde edilen tarihlendirmeyi unvanlar te'yid ediyor. Zira, bütün sikkelerde imparatora *Pius Felix* deniyor ki, bu unvanları kendisi 185. yılındanberi taşımaktadır (Heer, *Vita Commodi*, 89 vd).

No. 43. *Severus*: Tip I, 203 den önce (KM 45), ihtimal Caracalla'nın Augustus'luğa tayini münâsebetiyle 198 de darbedilmiştir (cilt I., sayı 2, s. 242).

No. 45-48. *İulia Domna*: Portre Tip I, (KM 46), şu halde daha önce, ihtimal ki, Severus'un önceki sikkeleriyle hemzamandır.

No. 49-52. *İulia Domna*: Tip 2 (KM 45), 209 dan sonra, ihtimal ki Caracalla'nın tek başına hâkimiyet sürdüğü zamana aittir.

No. 53-54. *Caracalla*'nın gençlik zamanı: tip 2 (Km 48), Augustus, 198-205 arası, ihtimal ki No. 43. ile aynı zamanda Severus'la birlikte olduğu devreye aittir.

No. 55-60. *Caracalla* Şerik-i Saltanat olarak: sakallı tip 4, (KM 48), 209-211 arasına vazedilmelidir.

No. 61-64. *Caracalla* tek başına İmparator olduğu zaman, tip 4 (KM 49), 213-217 yıllarına aittir.

No. 65-69. *Geta Caesar*, Portre tipi I (KM 49), 198-208 9 yıllarına aittir.

No. 70. *Geta Augustus*, Tip 2 (KM 49), 209-211 yılları arasına vazedilebilir.

No. 76. *Alexander*: Tip 3, hafif sakallı (KM 53) 225 den sonra, ihtimal Part seferi esnasında, 231-233 arasında darbedilmiştir.

No. 97. *Gallienus* Cos. V., 262 ve 263 yıllarında darbedilmiş olmalıdır³. Tek başına hâkimiyet sürdüğü zamana, ihtimal ki No. 98 ve 99 zafer sikkeleri de aittirler.

Diğer muhtemel tarihlendirmeler aşağıdaki tiplerin izâhında meydana çıkacaktır. Apameia meskûkâtının bütünü hakkında umûmi

mal ki *tribunicia potestas* ve *imperium proconsulare*'nin kendisine tevcihinde kabûl etmiştir.

³ Kendisi c.s. V 262, VI 264 idi, Liebenam *Fest* 30.

intiba, sikkelerin burada inkitalarla darbedilmiş olduğunu gösteriyor. Tiberius, Domitian ve Marcus'ün hükümdarlık zamanlarına ait hiçbir sikke bulunmamıştır⁴. Şüphesiz, bir tesâdüf eseri olarak, bize kadar intikal etmemiş de olabilir. Fakat I. ve III. asrın ekser imparatorlarının ancak bir tiplerle temsil oldukları görülüyor. Uzunca seri ancak Augustus, Pius (Marcus), Commodus, Severus, (Caracalla, Geta, Domna) ve Gallienus zamanlarında mevcuttur. Ve bu artık hiçbir zaman tesâdüfi olamaz.

Şehrin iktisâdi vaziyeti hiçbir zaman sürekli bir para emisyonu icab ettirmiyordu. Husûle gelen ihtiyaca göre zaman-zaman para darbediliyordu. Buna nazaran Apameia, devam eden koloninin kuruluşundan Gallienus zamanına kadar sâkin ve yeknesak bir tekâmüle mazhar olmuş. Diğerleri gibi küçük bir liman şehri olması itibariyle müsait mevkii ve devlet hukuku bakımından mükemmel durumu, ehemmiyetsiz fakat varlıklı bir yer olan Apameia'nın inkişâfını temin etmiştir. Şehir 256 daki Got istilâsını (KM 60) o kadar iyi bir şekilde telâfi etmiştir ki, henüz 262 den sonra da sikke darbedebilmiştir. Bu cihet şayan-ı dikkattir. Halbuki Nikomedeia'da sikke darbe bu hâdise ile sona ermiştir.

T İ P L E R

Şehir tipleri:

Birinci asrın iki sikkesi, oturmakta olan bir kadın tasvirini göstermektedir ki, vaziyet ve sembollere göre Küçük Asya şehirlerinde ekseriya tesâdüf olunan Homonoia ile aynıdırler.

Augustus zamanında (No. 13) bu kadın yüksek arkalıklı bir taht üzerinde sağa doğru oturmuş, sol elinde öne doğru bir bereket boynuzu tutmakta ve sağ elini dizi üzerine koymaktadır. Titus zamanında (No. 20) arkalıksız bir koltuk üzerinde sola doğru oturmakta olup, sol kolunda bir bereket boynuzu ve ileri doğru uzatmış olduğu sağ elinde bir çanak bulunmaktadır. Giyim her ikisinde de aynı olup, peplos ve hitondan ibârettir. Bunlar ancak sembol olan çanakla tefrik ediliyorlar. Fakat bütün Apameia sikke darbında buna benzer bir figüre tekrar tesâdüf edilmediğinden sözü geçen figürlerin aynıyeti kabul edilebilir. Anlaşıldığına göre

⁴ Faustina'ya ait sikkenin (no. 35) Pius'un son zamanında darb edildiği ihtimal haricinde değildir.

bu tipe bir heykel örnek olarak esas teşkil etmemiştir. Ve her iki sikkenin üslûbu tamamıyla ayrı olduğu gibi, sikke san'atkârları da kendilerine verilen siparişin imâlinde tezyinatın teferruatında serbest hareket etmişlerdir. Her iki persnifikasyonun aynıyeti sabit olduğu takdirde, Titus zamanındaki daha mükemmel tasvire göre, ancak Homonoia-Concordia bahis mevzu'u olabilir⁵. Koloninin adı olan Concordia'nın imâ edilmesiyle her iki tipi şehrin persnifikasyonu olarak telâkki etmek lâzımdır. Tiberius'den sonra bu figür artık görülüyor, Trajanus'dan itibaren onun yerine başka bir figür geçmiştir. Bu ise Tyche'nin sembollerini haiz olan genç bir erkek tasviridir ki, sol kolunda bir bereket boynuzu tutmakta ve ileri uzattığı sağ elini bir dümen üzerine koymaktadır. Gövdenin üst kısmının çıplak olmasıyla ve simasıyla bir genç erkek olarak karakterize edilmiştir (No. 22, 24, 25, 49, 65, 77, 83, 93, 97, 102-104).

Tasvirin çokluğu ehemmiyetini anlatmaktadır ve mutad Tyche tipinin aynen taklid edilmesi onun ehemmiyet ve fonksiyonuna mâlik olduğunu ispât etmektedir⁶. Bu *Genius Coloniae*dir⁷. İçtimai varlığın hayat bahşeden ve yenileştiren kudretini temsil etmektedir. Bereket boynuzu buna işaret ediyor. Bunun yanında Dümen, mukadderatın idârecisi ve şehrin muhafızı olarak onun karakterini tavsif etmektedir.

Commodus zamanında bu Genius imparatorla birlikte olarak meydana çıkmaktadır. Zırhlı ve çizmeli olarak sakallı Commodus sola doğru ayakta durmakta, sol eli yüksekte asanın ucunda, ileri uzatmış olduğu sağ elinde bir çanağı ise, yanmakta olan bir sunak üzerine tutmaktadır. Onun arkasında Genius, bereket boynuzu ile durmaktadır; fakat dümensiz, yukarı kaldırmış olduğu sağ eli ile imparatora çelenk takmak üzeredir. Tasvirin etrafını

⁵ Nikaisa'da Homonoia aynı tarzda tasvir edilmekte olup, oradaki OMONOIA yazısı manâ bakımından her türlü şüpheyi ortadan kaldırmaktadır. «Homonoia yahut Tyche» mes'lesi hakkında Krş. şimdilik Drexler MLI 2703. İmparatorluk sikke darbında Concordia tipinin tarihi için, Strack *Reichsprægung* I,56 vd. Aust RE 4,834.

⁶ Genius ve Tyche aynı tutulmaktadırlar. *Corp. Gloss. Lat.* 2,488,41 *Genius τυχη exαστου*. 530, 22 «*Genium tichee castu*» Krşl. *Wissowa Religion*, 176.

⁷ Genius hakkında: Birt ME 1,1613 vdd. W.F. Otto RE 7,1155 vdd. *Wissowa, Religion*, 175 vdd. *Genus coloniae* CIL 8,8438. 25512.

GENI OPTIMO COMMODO P F AVG kitabesi çevrelemektedir (No. 36 R G Lev. 39,2, BMC Lev. 25,11). Burada *Genius Coloniae*, dümeni eksik olmasına rağmen, bereket boynuzu, çıplak üst gövde ve gençliği dolayısı ile yukarıda tasvir edilen figürle aynı tutuluyor ki, açıkça şehri temsil etmektedir. Tipin mütebâki muhteviyâtı hakkında aşağıda da bahsedilecektir.

Şurası şayan-ı dikkattir ki, *cinctus Gabinus* içinde bir boğa ve inek tarafından çekilen sapanla *sulcus primigenius*'u çeken⁸ ve koloni kurucusunun tasviri olan, asıl koloni tipi ancak bir defa Gallienus zamanında mevcuttur (No. 101). Maamafih bunun sebebinin bize kadar gelen eserlerdeki tesâdüfte aramak lâzımdır.⁹

Ius Italicum durumuna uygun olarak Apameia da mâlûm eşkâlde, Marsyas'ın tasvirini¹⁰ ihtivâ eden sikkeler darb etmişdir ki, bunlarda sağa doğru ayakta durmakta olan çıplak Silen, elini kaldırmış ve şarap tulumunu omuzlamış bir şekilde görül-

⁸ Koloni te'sisinin âyini hakkında: Rudorff, *Die Schriften der röm. Feldmesser* 2,294. Marquardt St.V. 1,126. Buna göre Kornemann RE 4,572 vd.

⁹ Mionnet *Suppl.* 28 ve 35 bu tipi Nero ve Pius zamanına kaydetmektedir. Maamafih gerek tarafımdan görülen koleksiyonlardaki sikkelerden hiç biri, gerek sikkeleri tarif eden şayan-ı itimad yazılarıyla bunu ispat etmek kabil değildir.

¹⁰ Sikkeler üzerinde Marsyas heykelinin devlet hukuku bakımından mânasını Eckhel D N 4,439 vdd. teşhis etmiştir. Krşl. Mommsen St R. 3,810, Heisterbergk *Philol.* 1891, 647, Liebenam *Städteverwaltung* 457, Burkhardt RE 14,1933. Buna karşı, Kornemann RE 4,580, Reid, *Municipalities of the Rom. Emp.* 286. Marsyas heykelinin dikilmesinin önceden bazı imtiyazları icap ettirdiği Valerianus zamanına ait bir Mallos sikkesinden istihraç olunmaktadır ki, bu sikke üzerinde imparatorun şehir ilâhesine ne şekilde bir Marsyas tasvirini takdim ettiği görülmektedir. Mallos, Severus Alexander'den itibaren sikkeler üzerinde bir koloni olarak tavsif edilmekte ve sikkeleri o zamandanberi Lâtince yazılarıyla tayin edilmektedir. Mallos'a koloni hukukuna ilâveten Valerian zamanında başka bir imtiyaz da verilmiş olmalıdır. Marsyas heykelinde sembolleşen imtiyazı Serv. ad Aen. 3,20 ve 458 vazihân *libertas* «Serbestiyet» olarak tavsif etmiştir. v. Premerstein RE 10,1251 bu *libertas*'ı valiliğin yüksek murakabesinden azade kalmak mânâsında anlıyor ve bu hususta Apameia misâline istinâd ediyor. Plin. ad Trai. 47: «Cum vellem, domine, Apameae cognoscere publicos debitores et redditum et impendia, responsum est mihi cupere quidem universos ut à me rationes coloniae legerentur, nunquam tamen esse lectas ab ullo proconsulum, habitasse privilegium et vetustissimum morem arbitrio suo rem publicam administrare.»

Fakat Plinius'un maksadı da zaten bu imtiyazlara rağmen şehrin mali işlerini kontrol etmek ve bilhassa Trajanus'un, tekrar Plinius'un teftiş etme-

mektedir.¹¹ Bu tip yalnız bir defa Iulia Domna zamanında bulunuyor (No. 48); maamafih bundan koloninin *Ius Italicum*'u ancak Severus tarafından elde ettiği neticesine varılamaz, zira Ulpian'ın Dig. 50,15 de bildirdiği İtalya hukukunu haiz koloniler listesinde Apameia ve Sinope de sayılmaktadır ki, *Ius Italicum* her defasında şehirlere ancak kuruluşlarından sonra muahhar bir imparator tarafından tevcih edilir ve mezkûr imparatorun adı ilâve olunurdu. Fakat böyle bir şey Sinope'de olduğu gibi Apameia'da da mevcut değildir. Her iki şehir Caesar tarafından te'sis olundu, binaenaleyh imtiyazlarını da ondan almışlardır.¹²

Romulus ve Remus ikizleri ile birlikte Roma dışı kurdunun resmi, Roma şehrinin kuruluş efsanesini imâ etmektedir.¹³ Buna Augustus'dan III. asra kadar daima rastlanmaktadır (No. 7, 8, 26, 33, 68, 70, 75, 78). Şu halde bu, Apameia'lıların çok yüksek itibarda olmaları dolayısıyla şehrin Roma ile yakın münasebetinin bir sembolüdür. Bu kolonide sözü geçen tip daha hususî bir mâna iktisap etmiş olabilir; şehir ahali Roma vatandaşlarıdır, şehrin aslı Roma'ya irca edilmiş ve Roma'nın kurucuları aynı zamanda Apameialıların ecdadı addolunmuştur.

Bu gurubun son tipi, kaçmakta olan Aineias'ın resmi de, buna benzer bir mâna almaktadır. Zırh, çizmeler ve miğfer (bazan eksik) giymiş olan genç kahraman acele sağa doğru yürüyüp uzaklaşmakta, başını vatana ve düşmanlara doğru geri çevirmekte, pal-

sini istemesi «*Ex mea* (Trajanus'un) *voluntate*» şeklindeki cevabı (Mektup 48) II. asrın başlangıcından itibaren, muafık devrinin geçmiş olduğunu ispât ediyor. Çünkü Trajanus'un bu kat'i kararla husûle getirdiği örnek istikbal için bir keide teşkil etti. II. ci asrın başından itibaren şehir serbestliğinin ortadan kalkması hakkında Krşl. Liebenam, *Städteverwaltung*, 476 vdd. bu zamandan itibaren *libertas* muhtevasının esas kısmını ancak toprak mülkiyeti *Ex iure quiritium* ve arazi vergisinden muaf tutulmak teşkil ediyordu. Fakat bunlar *Ius Italicum*'u teşkil eden haklardır. v. Premerstein RE 10 1241 vdd.

¹¹ Forum Romanum'daki Marsyas'ın tasviri bir Cumhuriyet devri sikkesi üzerinde bulunmaktadır. Babelon 2,195, Grueber 1,338. Bundan başka Forum'daki Trajanus balustradı üzerinde de vardır, Brunn-Bruckmann Lev. 404 (Krşl. *Mon dell'ist.* 9, 47,48. Huelsen *Forum und Palatin* Lev. 15). Bonn da bir Marsyas heykeli, *Arch. Anz.* 1891, 14. Bunun haricinde Jordan *Top. v. Rom* 1, 2, 264 vd. Roma'da Forum'da Marsyas: Ad. Reinach *L'origine du Marsyas du Forum*, Klio 14,321.

¹² Sinop sikkeleri üzerinde Marsyas tipi hiç bulunmamaktadır.

¹³ Tipin mânâsı hakkında tâfsilât için; K M 209-211.

tosu rüzgârda dalgalanmaktadır. Sağ elinde aynen kendisi gibi silâhlanmış erkek çocuk Askanios'u götürmekte, yukarı kalkmış sol kolu üzerinde baba Anchises'i taşımaktadır (No. 23, 53, 64, 71, 76, 91, 92, 100). Bir Troya hükümdar neslinin eponym'i olan kendisi¹⁴ yahud da onun ahfadı Roma'nın müessisleridir.¹⁵ Kendisinin Apameia'ya olan nisbeti ancak Askanios'un şahsında aranabilir. Şu küçük Asya şehir sikkelerinde Aineias'a tesâdüf edilmektedir: Apameia, Dardanos, İlion, Otrcs, Parion, Skepsis. İlion kendiliğinden anlaşılıyor. Skepsis Aineias ailesinin vatanıdır.¹⁶ Aineiasların seçeresi Dardanos'a irca ediliyor.¹⁷ Parion Troya'da kâindir ve bundan dolayı bizce malûm olmayan şekilde Aineias efsanesiyle doğrudan doğruya bir münasebeti haiz olmuş olabilir. Fakat Apameia ve Otrcs müşkülatsız efsane muhitine idhal edilemezler; zira bu mıntıkadan çok uzakta kâindirler. Lâkin her ikisi de öyle mıntıkaldadır ki, adlarına nazaran Askanios'la nisbetleri vardır.¹⁸ Askanios bir Trakya - Frigya heros'u¹⁹ olup İlias 2,863 ve 13,792 ye göre müstakil ve Aineias'la münasebeti yoktur; fakat daha Helionikos da onun oğludur.²⁰ Bundan dolayı Apameia ve Otrcs şehirleri mahallî heros'larının Aineias'ın oğlu ile aynı olduğunu kabul ettikleri takdirde, yalnız hâkim olan geleneğe uymakla kalmıyorlar, aynı zamanda kendilerine Roma'nın en eski tarihinde muayyen bir rol da temin etmiş oluyorlar. Apameia için münasebet daha sıkı oluyor. Çünkü, Roma'da Askanios Iulius²¹ ve Iulius henedanın cediti olmuştu, Caesar ise Apameia kolonisinin kurucusudur. Böylece Askania'dan menşei alan ailenin muahhar bir evlâdı, dünyanın hâkimi olduğundan, ihsanlara gark etmek için vatana geri dönmektedir. Bu gibi nisbetlerle izah edilebilir ki, Apameia'lular, Dionchrysostomos 40,22 de dediği gibi παρά τοῖς ἡγεμόσι τιμῆν τινα καὶ δόναμιν maliktiler.

¹⁴ Malten, ARW 1931,33 vdd. vesikalarla birlikte.

¹⁵ Schur, Klio 17,137 vdd.

¹⁶ Malten, göst. yer. 33.

¹⁷ Malten, 33.

¹⁸ Askania Bithynia'da bir mıntıkadır: Ruge RE 2,1610, Askania no.3, Burchner ayn. yer no.2.—Nikaia civarında Askania gölü: Ruge, ayn. y. 'Ασκάνια λίμνη no. I.—Frigya'da Kelainai yakınında Askania gölü, aynı civarda Otrcs'da kâindir: Ruge, ayn.y. no.2.

¹⁹ Kretschmer, Einleitung 187,192. Bunun için Malten zikr.y. 40.

²⁰ Fr. 31 (Jacoby, 1,117 = Dion. Hal. I,47,5).

Şehir tipleri çevresine deniz seyahati yapan bir Heros'un resmi de dahildir (Krsş. K M 211/2). Görüldüğüne göre miğferli ve zirhli bir Heros, sağ elini işaret eder vaziyette öne doğru uzatmış, bir geminin ön kısmında sola doğru yürüyor (No. 27). Vaziyeti, ancak gemiyi terk etmek niyetinde olduğunu anlatmaktadır.

Biz denizde giden heros'ları oikist olarak kabul etmekteyiz ki, bunların bazıları yanlarındaki yazılarla tavsif edilmektedirler. Binaenaleyh bu Heros'u da bir şehir müessisi olarak izah etmek zorundayız. Buradaki, muahhar efsanenin Myrlos ismini verdiği (S. 2) Kolofonlu Oikist'den başkası olamaz.

Tiplerin diğer bir gurubu şehrin mevkii, gemi seyr-ü seferi ve şehrin ticareti hakkında malûmat veriyor. Apameia, doğrudan doğruya deniz kenarında kâin olup bir limandı.²² Buna tekabül eder bir şekilde sikkeler üzerinde gemilerin, balıkların ve deniz tanrılarının resimleri bulunmaktadır. Prusa (Bursa) için Apameia'nın ne kadar ehemmiyeti olduğu Dio Chrys. 40,33 dan anlaşılmalıdır ki buna göre Bursa'dan gelen seyyahlar ve elçiler Apameia'da gemiye binmektedirler ve 40,30 da ise Apameia'nın Bursa'nın idhalât ve ihracât limanı olduğundan bahsedilmektedir.²³ Bundan dolayı gemi tipleri sikkelerde oldukça mebzuldür. Bunlar sağa veyahut sola doğru hareket eden kadırgaların tamam resimleridir; umumiyetle üç kürekli ve vazih resmedilmiş halatlar, bazan etrafında Yunus balıkları oynanmaktadır (No. 34, 39, 40, 52, 69, 80—82, 84—85, 87—89,112), yahut bir Prora vardır (No. 41). Bütün gemiler, büyük bir gemi mahmuzuna maliktirler; şu halde burada bahis mevzuu olan taşıma gemileri değil, kürekli kadırgalar ve harp gemileridir.²⁴ Bazı tasvirlerde bir kalkan da görülmektedir.²⁵

²¹ Rossbach RE 2.1612. Bunun için Malten zikr. y. 53 not 6.

²² Rihtım kalıntıları buna işaret ediyor, Lehmann-Hartleben, *Hafenanlagen* 244 ve bundan başka Dio Chrys. 40,30 doğrudan doğruya bundan bahsediyor. Bundan dolayı Hirschfeld'in (RE I,2664) Plin. n. h. 5,149 dan istidlâl ederek şehrin bir parça dahilinde kâin bulunduğu hakkındaki kanaati müdafaa edilemez. Krsş. keza yukarıda not 2.

²³ Her iki şehir arasındaki münazaa, ki bunu Dio Chrys 40 ve 41 nutuklarında uzlaştırmışa uğraşiyor, mevzu'u χορηγία idi (40,23.30). Buna her halde gümrükler sebep olmuştur ki, liman şehri bunu almakta haklı idi. Krsş. Marquardt St V. I,79.

²⁴ Harp ve nakliye gemileri arasındaki fark hakkında bk. V. Domaszewski Marquardt'in eserinde (StV. 2,495 vd.)

²⁵ Kalkanların gemi korkuluğuna asılması hakkında bk. Moll, *Das Schiff in der bildenden Kunst* (Bonn 1921) 23.

(No. 52, 81—82, 84—85, 87—88). Bundan dolayı her defasında sikkeler, İmparatorluk filosu birliklerinin limana gelmesi münasebetiyle darbedilmişlerdir. Sikkeler ilk defa Commodus zamanında darbedilmeğe başlanmış olup, böylece bu zamanda (Pius zamanında KM 241) Nikomedia'da da sikkeler üzerinde Roma garp filosunun zikredilmesi bununla ilgilidir.²⁶ Bizzat Apameia'nın, ikinci yüz yılının ortasında, İmparatorluk filosunun bir birliğinin tevakkuf mahalli olduğunu tiplerden kolayca istinraç edemeyiz.

Ton balıkları nadirdir (No. 42,44); bir yunus balığına, sikke resmi olarak, ancak bir defa rastgelinmektedir (No. 6). Akdenizden Karadenize her yıl büyük bir akın halinde geçen ton balıkları, sağ sahil boyunca yukarıya seyrettiklerinden²⁷ Apameia ölelerinden de geçmiş olmaları, ve deniz balıklarının makbul bir gıda maddesi olması²⁸ dolayısıyla, bunlar iç bölgelere sevk edilen mühim bir ihracat maddesi teşkil etmiş olmalıdır. Başka ticaret eşyası olarak Apameia'nın Prusa'dan kereste getirttiğini Dio Chrys. 40,30 δέονται τῆς παρ' ἡμῶν ἕλης καὶ ἐτέρωων πολλῶν işaret etmekte ve Apameia'lı bir taşçının mezar anıtından²⁹ anlaşıldığına göre de burada Bithynia mermerlerinin³⁰ işlendiği ve gemilerle sevk olunduğu anlaşılmaktadır (No. 3). Bilhassa Hermes'in resmi ile birlikte bir bereket boynuzu, tip olarak bir kaç defa darbedilmiştir (No. 3, 11, 28) ki, bu ticaretin bereketini sembolleştirmekte, bizzat Hermes'in başı (No. 1—4) yahut onun Attribüt'sü olan Kerykeion (No. 2, 5) İmparator başı olmayan bir kaç sikkede görünmektedir.³¹ Deniz Tanrılarında aşığıdaki fasılda bahsolunacaktır.

Çeviren: Afif Erzen

²⁶ Pius zamanında donanma umurunun tekemmülü ve değişiklikleri hakkında, V. Domaszewski, Marquardt'da (StV 2,514 not I.).

²⁷ Plin. n. h. 9,47.

²⁸ Stöckle RE Suppl. 4,456 vdd.

²⁹ L B W 1125.

³⁰ Blümner, *Technologie* 3,46.

³¹ Bu münbit mıntakada ziraat yapıldığı gayet tâbiidir. Bundan başka kitabe (C I L 3,337) ile de teyit edilmektedir. Bunda bir *servus vilicus* zikrolunmaktadır.